

”HELVETETS FÖRGÅRD” ELLER ”EUROPAS GRÖNASTE STAD”?¹

En studie av göteborgarnas friluftsvanor och kopplingarna till subjektiv hälsa och miljöpolitiska attityder

NIKLAS HARRING, ERIK JÖNSSON OCH
MATTIAS SANDBERG

Sammanfattning

Friluftsvanor har visat sig ha effekter på individens hälsa och sägs påverka i vilken mån vi prioriterar miljöskydd. I den här studien undersöker vi i vilken mån göteborgarna säger sig vara i naturen och bedriva friluftsliv. Vi inleder med en kort historisk exposé om friluftsliv och tillkomsten av grönområden i Göteborg och diskuterar bland annat hur staden under årens lopp både har benämnts som ”Helvetes förgård” och som ”Europas grönaste stad”. Därefter analyserar vi hur friluftsvanor skiljer sig mellan olika grupper i Göteborg, hur det har förändrats över tid och hur göteborgarnas friluftsvanor ser ut jämfört med övriga svenskar. Därefter visar vi att friluftsvanor är svagt associerade med subjektiv hälsa och om man prioriterar miljöfrågor. Vi avslutar med en kort utblick om Göteborg och friluftsvanor.

Att spendera tid i naturen och bedriva friluftsliv sägs påverka både vår hälsa positivt (Hartig & Kahn, 2016; Bratman m fl, 2019) och i vilken grad vi prioriterar och värderar miljön som politisk fråga (Rosa & Collado, 2019). Den officiella svenska definitionen av friluftsliv är ”vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling” (SFS 2003:133). För att friluftsliv ska bedrivas krävs därmed människor som kan och vill uppsöka naturpräglade områden, men också att dessa finns tillgängliga och nära där människor lever och verkar. Friluftsforskning har bland annat pekat på betydelsen av närhet till grönområden, framförallt för vardagligt friluftsliv för motion och socialt umgänge (Fredman m fl, 2019; Hansen m fl, 2021).

En nationell enkätundersökning av svenskarnas friluftsvanor visade att de vanligaste aktiviteterna är nöjes- och motionspromenader (95 procent av de svarande uppgav att de gjort det de senaste 12 månaderna), följt av att ströva i skog och mark (90 procent), arbeta i trädgård (ca 84 procent), solbada (ca 81 procent) och picknick eller grilla i naturen (ca 80 procent). De främsta anledningarna till att människor ägnar sig åt friluftsliv handlar om fysisk aktivitet, avkoppling och vara

nära naturen (Sandell & Fredman, 2014). Dessa aktivitetsmönster skiljer sig dock åt mellan olika socioekonomiska och etniska grupper (Gentin, 2015; Ordóñez-Barona, 2017).

Hur ser det då ut i Göteborg? Är göteborgaren i naturen? I det här kapitlet kommer vi att studera i vilken grad göteborgarna uppger sig spendera tid i naturen och se hur friluftsliv är kopplat till individfaktorer såsom klass, kön, ålder och etniskt ursprung, samt kontextuella faktorer som i vilken del av staden man bor. Vidare kommer vi att studera i vilken mån ”tid i naturen” är associerat med subjektiv hälsa och i vilken mån man prioriterar miljöfrågor som viktiga samhällsproblem.

Att knyta friluftsliv till en storstad som Göteborg är mer självklart än vad det först låter. Friluftslivet kan beskrivas som ett modernt fenomen; en i jakt på ljus, frisk luft och kroppsrörelse framvuxen motrörelse till industristädernas framväxt. Under 1900-talets inledande hälft demokratiserades friluftslivet när allt fler medborgare fick tillgång till fritid (till exempel 12 dagars lagstadgad semester på 1930-talet) och med växande ekonomiska resurser ökade möjligheter för till exempel cykel-, bil-, fjäll- och sportstugesemestrar (Sandell & Sörlin, 2008).

Med ökat välstånd och demokratisering följde också en ökad efterfrågan på friluftsliv, inte minst i tätortsnära områden, något som i sin tur skapade trängsel, slitage och nedskräpning. Allemansrätten och strandskyddet utvecklades under 1940–50-talen som svar på denna utveckling. Att säkerställa att allmänheten relativt fritt ska kunna få röra sig i skog, hagmarker, fjäll och stränder innebär en inskränkning i äganderätten (Sandell & Svenning, 2011). Under 1960–70-talen blev friluftslivet en alltmer tydlig del av välfärdsprojektet och det gjordes stora investeringar i friluftsinfrastruktur, bland annat motionscentraler med upplysta och märkta leder, inte minst i tätortsnära naturområden (Pries & Qviström, 2021; Sandell & Svenning, 2011).

I dagens växande Göteborgsregion hamnar återigen skogs- och jordbruksmark in på nybyggda bostäder. Tätortsexpansion, tillsammans med nya aktivitetsmönster, kommer med stor sannolikhet att öka betydelsen av fortsatt kommunal friluftsplanering och skötsel, för att undvika konflikter och att säkerställa friluftslivet som allmänintresse (Petersson Forsberg, 2014).

Friluftslivets förutsättningar i det segregerade Göteborg: en exposé

Göteborg är en socialt och ekonomiskt skiktad stad och under de senaste årtiondena har segregationen, med etniska förtecken, blivit ett alltmer utmärkande drag. Klasskillnader är inte förbehållet bostads- och arbetsmarknaden, utan spiller även över i tillkomsten, användningen och synen på stadens grönområden, parker, stränder och skogar. Det här är ett fenomen med historiska rötter. Medan Trädgårdsföreningen på 1840-talet planerades som en plats för stadens elit med staket och entréavgift, var arbetarbefolkningen framförallt hänvisade till det vildare och öppnare Slotsskogen.

Under 1900-talet införlivade det expanderade Göteborg jordbruksfastigheter och lantliga grannsocknar. Syftet bakom markinköpen handlade om bostadsbyggnad, vattenförsörjning och lokalisering av sanatorium med mera. Det är mycket och mycket på sådana marker som friluftslivet idag bedrivs. Skatås-Delsjöns friluftsområde, med över en miljon besökare per år, präglades tidigare av betesdjur på trädlösa utmarker tillhörande gårdar som Kärralund, Källtorp och Stora Torp. Spåren av torpruiner och stengärdesgårdar finns ännu kvar, liksom de större grusvägar som bland annat anlades som skogsbilvägar (Hallén, 2018). Exemplet vittnar om den snabba förändring som Göteborg och samhället i stort har genomgått. Sådana utvecklingskurvor – från torplandskap till frisbeegolf – påminner oss om svårigheten att förutse framtiden, till exempel vilken roll som friluftslivet kommer att spela framgent.

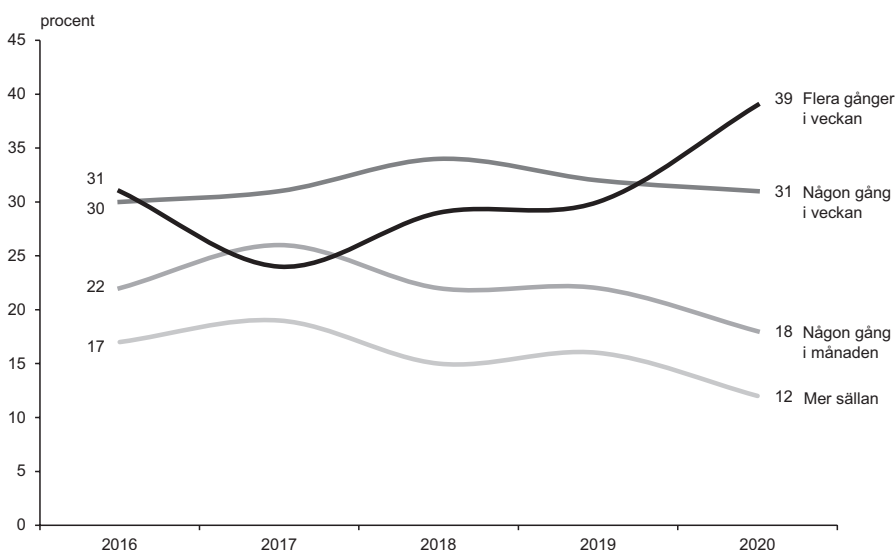
Rör vi oss fram mot 1900-talet sista årtionden beskrev den dåvarande miljöministern, Birgitta Dahl, Göteborg som "helvetets förgård" på Socialdemokraternas partikongress 1987. Kängan var riktad mot raffinaderiernas och fordonsfabrikernas hälsofarliga utsläpp. Men Göteborg är kontrasternas stad, och insprängt bland vägar, taggtråd och reningsverk, finner vi Rya skog som är Göteborgs äldsta formellt skyddade grönområde från 1928. Industriexploatering och naturskydd har vandrat hand i hand under 1900-talet, och på få ställen är det tydligt som vid den gamla skogen intill Göta älvs mynning. Idag utgör Göteborgs parker och skyddade naturområde även en betydande resurs för växande besöksnäringen. Internationellt rankas Göteborg högt upp på listan bland världens "grönaste städer" (Aftonbladet, 2018), och har även utsetts till världens mest "hållbara turistdestination" (Gable, 2020).

Den omfattande bostadssegregationen uppmärksammas dock sällan i den internationella marknadsföringen av Göteborg som turistdestination. Även i detta avseende finns intressanta iakttagelser gällande grönområden och dess fördelning. Förenklat finner vi de mest välbärgade stadsdelarna utmed kusten, medan de socioekonomisk mest utsatta områdena beskrivs som "betongförorter". Betong-epitet skyler dock det faktum att områdena ofta är lokaliserade högt upp i terrängen, och bär naturromantiska namn som Lövgärdet, Bergsjön och Gårdsten. Denna iakttagelse är intressant att titta närmare på i ljuset av internationell forskning, som ofta pekar på en ojämn fördelning och tillgänglighet till grönska (Heynen m fl, 2006; Rutt & Gulsrud, 2016; Shanahan m fl, 2014). I många städer världen över är miljö rättvisa en brännande fråga (Wolch m fl, 2014). Enkelt uttryckt fångar begreppet det faktum att tillgången på nyttor och onyttor är ojämnt fördelade i rummet. Samtidigt som det saknas parker och träd i socioekonomiskt utsatta bostadsområden är de boende där ofta mer utsatta för dålig luftkvalitet och höga bullernivåer. Frågor om miljö rättvisa och tillgänglighet till grönområden för olika socioekonomiska och etniska grupper är relativt utforskade i en svensk kontext. Dock är det viktigt att inte bara mäta tillgänglighet i termer av avstånd och fysiska barriärer, utan att även beakta frågor om kvalitéer och skötsel av grönområden,

och inte minst de boendes upplevelse av tillgänglighet och intresse för friluftsliv och den tätortsnära naturen.

Vi kan alltså konstatera att ”friluftsliv” och att ”vara i naturen” är vida begrepp som förändras över tid. I samband med SOM-undersökningen i Göteborg har frågor om vanor och beteenden ställts, av särskilt intresse för detta kapitel är frågan om göteborgarnas friluftsvanor. Sedan 2016 har göteborgarna årligen blivit tillfrågade om hur ofta de varit ute i naturen, eller bedrivit friluftsliv, under det gångna året. Svaret ges på en sjugradig skala och sträcker sig från det lägsta alternativet ”ingen gång” till det högsta alternativet ”flera gånger i veckan”.

Figur 1 Vistelse i naturen, 2016–2020 (procent)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? ... varit ute i naturen/friluftsliv' med svarsalternativen 'ingen gång', 'någon gång under de senaste 12 månaderna', 'någon gång i halvåret', 'någon gång i kvartalet', 'någon gång i månaden', 'någon gång i veckan' samt 'flera gånger i veckan'. Kategorin 'mer sällan' består av en sammanslagning av de fyra lägsta svarsalternativen.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020.

Under pandemiåret 2020 har det rapporterats om ett ökat intresse för friluftsliv som ett sätt att komma ut och umgås (se till exempel Hansen m fl, 2021). Figur 1 ovan visar att 39 procent av de svarande uppger att de bedriver friluftsliv flera gånger i veckan. Andelen ”högaktiva” friluftsutövare bland de svarande i Göteborg har ökat sedan 2017, med en tydlig uppgång mellan 2019 och 2020. Uppgången i den översta svarsalternativen har dessutom inte varit på bekostnad av den näst högsta

Tabell 1 Vistelse i naturen och sociodemografiska- och ekonomiska faktorer 2016–2020

	2016	2017	2018	2019	2020
Samtliga	61	55	63	62	70
Kön					
Kvinna	66	60	66	64	73
Man	55	49	60	59	66
Ålder					
16-29	55	48	55	53	64
30-49	54	48	58	58	68
50-64	67	61	69	69	70
65-85	69	63	72	68	76
Utbildning					
Lägutbildade	55	53	58	53	64
Medellåg	57	52	63	61	65
Medelhög	63	54	64	64	71
Högutbildade	64	56	63	64	73
Hushållsinkomst					
Mycket låg	55	52	61	57	62
Ganska låg	62	53	62	64	67
Medel	61	53	63	61	70
Ganska hög	64	56	61	61	72
Mycket hög	64	58	67	66	76
Stadsområde					
Nordost	52	54	59	54	63
Centrum	61	53	63	61	69
Sydväst	67	60	64	65	75
Hisingen	61	54	64	64	70
Huvudsaklig uppväxt					
Sverige	62	54	63	62	71
Annat land i Norden	57	64	65	73	74
Annat land i Europa	64	65	61	68	74
Land utanför Europa	51	46	62	51	63

Kommentar: Frågan lyder 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande? ... varit ute i naturen/friluftsliv' med svarsalternativen 'ingen gång', 'någon gång under de senaste 12 månaderna', 'någon gång i halvåret', 'någon gång i kvartalet', 'någon gång i månaden', 'någon gång i veckan' samt 'flera gånger i veckan'. I tabellen visas en sammanslagning av kategorierna "någon gång i veckan" och "flera gånger i veckan".

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020.

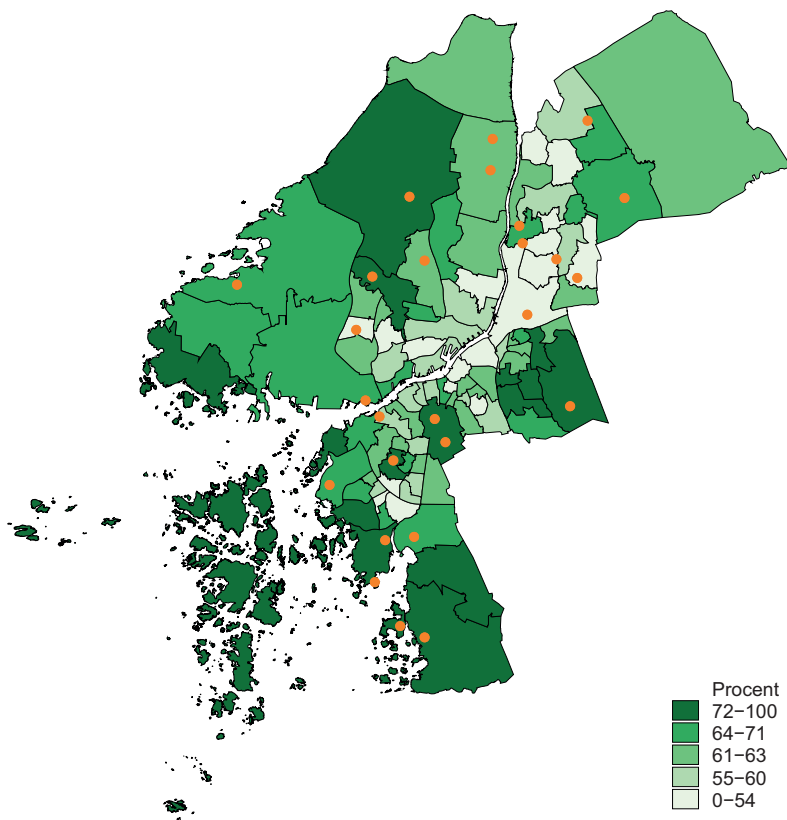
kategorin, det rör sig alltså inte endast om förändringar inom den grupp personer som i stor utsträckning redan vistas i naturen. Snarare ser vi att det främst är kategorierna ”någon gång i månaden” och ”mer sällan” (här en sammanslagning av de fyra lägsta kategorierna) som minskat – personer som tidigare knappt vistades i naturen har under pandemiåret 2020 i allt högre utsträckning friluftsat eller på annat sätt besökt naturen. Resultaten från SOM-undersökningarna i Göteborg tycks därför kunna bekräfta resultaten från Hansen med flera (2021) om ökade besök i naturen under 2020.

I tabell 1 har vi slagit samman de två högsta svarsalternativen och som vi kan se uppgår hela 70 procent av göteborgarna att de under år 2020 vistades i naturen någon gång eller flera gånger i veckan. Jämfört med föregående år ser vi att ökningen är relativt stor, +8 procentenheter, varför vi har anledning att misstänka att Covid-19 har spelat roll för göteborgarnas friluftsvanor. Under åren 2016–2019 var nämligen denna andel lägre, och pendlade mellan 55 och 63 procent. Den exakta innebörden av vad ”naturen” och ”friluftsliv” i dessa sammanhang betyder kan vi förstås inte klargöra genom denna typ av frågeställning, men klart är att en övervägande majoritet av Göteborgs invånare, åtminstone enligt sin egen definition, är ute i naturen eller bedriver friluftsliv minst en gång i veckan.

Vi ser också i tabell 1 att friluftsvanor skiljer sig åt mellan olika grupper. Kvinnor är i viss utsträckning oftare i naturen än vad män är, men avstånden könen emellan ser ut att ha minskat något under den studerade perioden. År 2020 faller dock fortfarande 7 procentenheter fler av kvinnorna in i kategorin som oftast vistas i naturen. Tittar vi på ålder så ser vi att äldre personer tenderar att vistas oftare i naturen än yngre personer – mellan ålderskategorierna 16–29 år och 65–85 år skiljer det systematiskt 10–15 procentenheter i samtliga undersökningar. De två mittersta ålderskategorierna befinner sig någonstans däremellan. I samma storleksordning är skillnaderna mellan låg- och högutbildade, samt hushåll med mycket låg och mycket hög inkomst. Ju högre utbildning och inkomst desto mer benägen är man att ägna sig åt friluftaktiviteter. Vi finner också att de som är födda i ett land utanför Europa är mindre benägna att uppge detta jämfört med de som är födda i Sverige, Norden eller ett annat europeiskt land.

Studerar vi stadsområden ser vi att personer bosatta i Nordost i något lägre utsträckning är i naturen, samt att invånarna i Sydväst besöker naturen något mer frekvent. Så här långt kan vi alltså konstatera att kvinnor; äldre personer, snarare än yngre; högutbildade, snarare än lågutbildade; och personer med högre hushållsinkomst, snarare än personer med lägre hushållsinkomst; alla uppvisar högre vistelsefrekvens i naturen. Skillnaderna är emellertid inte särskilt stora, men likväl är det ett mönster som bestått under den undersökta perioden.

Figur 2 Naturbesök uppdelat på primärområde, 2016–2020

Kommentar: Figuren illustrerar de andelar som uppgett antingen '*någon gång i veckan*' eller '*flera gånger i veckan*' på frågan om hur ofta man under de senaste 12 månaderna varit ute i naturen/ friluftsliv för varje primärområde i Göteborg. För frågans exakta lydelse, se kommentar till tabell 1. För att uppnå tillräckligt många svarande från varje primärområde har datamaterialet för perioden 2016–2020 slagits samman. Primärområdena Linnarhult, Arendal, Högsbo, Agnesberg och Rödbo har även efter denna sammanslagning färre än 50 svarande varför genomsnittligt värde för de mellanområden dessa primärområden tillhör har använts. Varje kategori/färg innehåller en femtedel av Göteborgs primärområden, den ljusaste färgen illustrerar därför den femtedel av primärområdena som har lägst andel av befolkningen som på veckobasis är ute i naturen. De orangea prickarna märker ut ungefärlig plats för de 26 platser Göteborgs Stad lyfter fram som naturområden.² Viktigt att betona är att friluftsliv och naturupplevelser inte bara handlar om "naturområden", vilket ofta innebär skog i en svensk kontext. I en kuststad som Göteborg har friluftsliv på stränder och på havet med stor sannolikhet en stor betydelse för friluftslivet. En numrerad förteckning av stadens områden jämförbar med kartan i figuren finns längst bak i boken.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020.

Vi såg i tabell 1 att skillnaderna mellan stadsområden inte var särskilt stora, men vad händer om vi bryter ner dessa stadsområden på primärområden? I figur 2 har vi gjort just detta, och fram träder en bild som skvallrar om en större variation än vad vår analys på stadsområdesnivå gör gällande. Vi finner att man är som mest benägen att uppge ett veckovist idkande av friluftsliv om man bor i de sydvästra områdena, nordvästra Hisingen samt i de östra delarna av centrala Göteborg. Nedslag i statistiken visar att fler än 75 procent av invånarna i primärområdena Änggården, Björkekärr och Södra Skärgården uppger att de är ute i naturen åtminstone en gång i veckan. Studerar vi de ljusare fläckarna ser vi att dessa centreras kring områden som sträcker sig över Kortedala/Bergsjön, Angered, Frölunda Torg och Biskopsgården. I primärområdena Frölunda Torg och Norra Kortedala är det exempelvis bara omkring 50 procent av invånarna som uppger att de är ute i naturen på veckobasis. Lägst är siffran i Norra Biskopsgården, där endast 36 procent är ute i naturen minst en gång i veckan. Även tydliga skiljelinjer finns mellan primärområden som ligger geografiskt väldigt nära varandra. Mellan de två angränsande primärområdena Önnared och Grevegården är skillnaden 24 procentenheter i den kategori som mest frekvent är ute i naturen eller bedriver friluftsliv. På liknande sätt skiljer det mellan Frölunda Torg och intilliggande Ruddalen 20 procentenheter.

De här skillnaderna mellan olika områden är intressanta givet att de flesta göteborgare, till skillnad från invånare i många andra städer i världen, trots allt har nära till naturen. De orangea prickarna på kartan illustrerar en relativt god fördelning av det som Göteborgs stad klassar som viktiga "naturområden". Att det trots denna närhet till naturområden ändå framträder skillnader i friluftsutövande i olika stadsdelar, kan helt enkelt bero på att andra faktorer än närhet också spelar roll, såsom socioekonomisk situation i området, andel utlandsfödda samt normer och hur vi associerar kring begrepp som "natur" och "friluftsliv". Angående förståelse av begreppet har tidigare enkätstudier visat att vandring i skog och mark liksom i fjäll starkt förknippas med ordet friluftsliv, medan t.ex. "gå i en park i staden" inte i lika hög utsträckning förstås som friluftsliv (Sandell & Fredman, 2014).

Här är det viktigt att understryka att enkätfrågan inte specificerar om man bedriver friluftsliv i sitt närområde eller inte, utan om man bedriver friluftsliv eller är i naturen överhuvudtaget. Av tidigare studier vet vi att så kallad närnatur och tätortsnära natur är grundläggande för friluftslivet, liksom att "enkla" aktiviteter så som promenader, hör till de vanligaste friluftslivsaktiviteterna (Fredman m fl, 2019; Hansen m fl, 2021). Dessa insikter pekar på att svarande sannolikt inkluderar vardagliga friluftslivsaktiviteter i närnaturen när de får frågan om de " varit ute i naturen/friluftsliv". Samtidigt understryker detta ännu en gång att "friluftsliv" och "natur" inte är självklara begrepp, och att de svarandes (olika) tolkningar av dessa begrepp, och vilka miljöer de förknippas med, behöver studeras vidare och mer precist för bättre förstå vad som ligger bakom de skillnader i friluftslivsutövande som vi påvisat mellan olika stadsdelar.

En annan faktor som möjligtvis kan bidra till skillnader i naturvistelse är om man bor i hus med trädgård eller i ett flerfamiljshus. Tidigare studier har bl.a. visat att trädgårdsarbete utgör en vanlig form av friluftaktivitet (Sandell & Fredman 2014). Ytterligare en faktor som kan påverka skillnaderna mellan stadsdelar handlar om i vilken utsträckning som boende i olika områden själva valt, och haft ekonomiska möjligheter att välja, bostadsområden som ligger i anslutning till populära naturområden. Framtida forskning får studera vidare hur ovanstående faktorer samspelar, skapar möjligheter för friluftsliv, normer kring vad man bör ägna sin fritid åt liksom hur begrepp som natur och friluftslivs tolkas. "Tillgången" till naturområden är helt enkelt inte det enda som spelar roll för intresse och möjligheter till friluftsliv.

Här kan det därför vara intressant att jämföra göteborgarnas friluftsvanor med hur det ser ut i riket i övrigt och då särskilt de två andra storstadsområdena, Stockholm och Malmö. För att göra det använder vi oss nu i stället av de nationella SOM-mätningarna och finner att alla tre storstäderna ligger under Riks-genomsnittet (65 procent) vad gäller andel som säger sig bedriva friluftsliv veckovis. Göteborgare och stockholmare ligger ganska lika (61 respektive 59 procent) medan Malmö sticker ut i jämförelsen av storstadsområdena. Där är procentsatsen betydligt lägre med enbart 46 procent av malmöiterna som säger att de bedriver friluftsliv på veckobasis.

I övrigt gäller i stort samma mönster vi kunde identifiera i Göteborg (tabell 1) för Stockholm och Malmö. Även här är kvinnor, äldre, högutbildade och rikare personer något oftare i naturen än personer med motsatta egenskaper är. Däremot skiljer sig människor bosatta i storstadsområdena något mot övriga Sverige som helhet. Med avseende på utbildning och hushållsinkomst finns det i Sverige som helhet knappt några skillnader i naturbesök mellan en låg- och högutbildad person eller en person med mycket låg inkomst jämfört med en person med mycket hög inkomst.³

Vilka göteborgare vistas mest i naturen?

Till skillnad från tabell 1, där vi undersökt enstaka faktorer var för sig, redovisar vi i tabell 2 resultaten från analyser vi gjort där vi försöker bena ut vilka faktorer som kvarstår som signifikanta efter kontroll för varandra. Uppsättningen faktorer som analyseras är de samma som i tabell 1, med andra ord studeras här sambanden mellan kön, ålder, utbildning, inkomst, stadsområde, ursprung och naturvanor.

Tabell 2 Vistelse i naturen, OLS-regression, 2016–2020

Kön¹	
Man	-.26*** (.02)
Ålder²	
30–49 år	-.05 (.04)
50–64 år	.20*** (.04)
65–85 år	.30*** (.04)
Utbildning³	
Medellåg	.49*** (.05)
Medelhög	.58*** (.05)
Hög	.62*** (.05)
Hushållsinkomst (1–5)⁴	
	.11*** (.01)
Stadsområde⁵	
Centrum	.09* (.04)
Sydväst	.18*** (.05)
Hisingen	.10* (.04)
Ursprung⁶	
Annat land i Norden	-.03 (.09)
Annat land i Europa	.13* (.06)
Land utanför Europa	-.18*** (.05)
Konstant	
	4.97*** (.07)
Adj R ²	.04
N	12 888

Kommentar: Som beroendevariabel används frågan om hur ofta de svarande är i naturen, för frågans exakta lydelse se tabell 1. ¹Referenskategori för kön är kvinna. ²Referenskategori för ålder är 16–29 år. ³Referenskategori för utbildning är lågutbildade. ⁴Hushållsinkomst: mycket låg = 0 – 200 000 kr, ganska låg = 201 000 – 400 000 kr, medel = 401 000 – 700 000 kr, ganska hög = 701 000 – 900 000 kr, mycket hög = mer än 901 000 kr. ⁵Referenskategori för stadsområde är nordost. ⁶Referenskategori för ursprung är Sverige. Standardfel inom parentes. ***p<.001, **p<.01, *p<.05.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020.

Sambandet mellan kön och att vistas i naturen eller bedriva friluftsliv är signifikant – jämfört med kvinnor svarar män i genomsnitt något lägre på frågan om hur ofta man är ute i naturen. Sambandet är emellertid svagt och saknar praktiskt taget någon relevans då den endast motsvarar en fjärdedels skalsteg på den sjugradiga svarsskalan. Ålder har ett positivt och signifikant samband med att vara ute i naturen – ju äldre vi blir desto oftare är vi ute i naturen. Vi finner också att utbildningsnivå och inkomst har viss betydelse, där personer som genomgått högre utbildning i genomsnitt oftare är ute i naturen än personer med endast grundskoleexamen,

och personer med högre inkomster är oftare ute i naturen än personer med lägre inkomster. Vidare finner vi att de som bor i de sydvästra stadsdelarna och Hisingen oftare är i naturen än de som bor i de nordöstra stadsdelarna. Personer i Sverige som är födda i länder utanför Europa är i mindre utsträckning i naturen än personer födda i Sverige, medan personer födda i ett annat europeiskt land i större utsträckning är i naturen än Sverigefödda. Något som är värt att ta i beaktande är analysens låga R^2 -värde, vilket skvallrar om att det huvudsakligen är andra faktorer än just demografiska faktorer som förklarar variansen i vår beroende variabel.

Spelar friluftssande någon roll? Om sambandet med hälsa och miljö-politiska attityder

Men spelar detta överhuvudtaget någon roll? Har det någon betydelse om människor är i naturen eller inte? Det finns forskning som menar det. Bland annat har det hävdats att människor som spenderar mycket tid i naturen mår bättre (Hartig & Kahn, 2016; Bratman m fl, 2019). Det kan dels förklaras av tillgänglighet till grönområden kan stimulera till fysisk aktivitet, dels att naturupplevelser i sig kan verka avstressande och inverka positivt även på den mentala hälsan (Bratman m fl, 2019). Ett sådant samband tycks vi också skönja i vårt datamaterial (tabell 3). Vi använder oss här av frågan: "hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?" där en elvgradig svarsskala använts och "0" motsvarar "mycket dåligt" och "10" "mycket gott". Desto mer frekventa friluftsvanor göteborgarna säger sig ha desto bättre säger de sig också må. Med den här typen av datamaterial är det svårt att fastslå vilken riktning sambandet har; om människor som frekvent bedriver friluftsliv mår bättre av det eller om det är så att människor som mår bra också är de som bestämmer sig för att ge sig ut i "skog och mark". Det skulle också kunna vara någon gemensam bakomliggande variabel som påverkar både ens subjektiva hälsa och friluftsvanor.

I tabell 3 har vi även undersökt om det finns samband mellan att vara i naturen och en uppsättning andra företeelser. Ett samband som tidigare forskning har uppmärksammat är det mellan tid i naturen och i vilken mån man prioriterar miljöskydd (för en översikt se Rosa & Collado, 2019). Med hjälp av ett antal indikatorer från de SOM-undersökningen i Göteborg är det ett samband vi finner i vårt datamaterial. På en fråga där göteborgarna får uppge de samhällsproblem de anser vara viktigast idag i Göteborg, finner vi att de som ofta är i naturen är något mer benägna att ange just miljön som en viktig politisk fråga (modell iv i tabell 3). Analyserna visar att sannolikheten för att en person som uppger att hen som mest är ute i naturen en gång per kvartal ska uppge miljön som viktigt samhällsproblem är knappt 8 procent. Samma siffra för personer som befinner sig i naturen minst en gång per vecka är 11 procent. Det finns en skillnad, om än liten. Sambanden mellan naturkontakt och upplevelse är komplexa, och vi behöver beakta en lång rad av samverkande faktorer. Som en grund för det här

Tabell 3 Olika beroendevariabler, OLS- och logistiska regressioner, 2016–2020

	Subjektiv hälsa (0–10)	Satsa miljövänligt samhälle, 2016 (1–5)	Satsa miljövänligt samhälle, 2020 (1–7)
OLS-regressioner	(i)	(ii)	(iii)
Vistelse i naturen¹			
Någon gång i månaden	.47*** (.06)	.11* (.05)	.22* (.11)
En eller flera gånger i veckan	.82*** (.05)	.13** (.04)	.31*** (.10)
Konstant	5.63*** (.11)	4.93*** (.10)	6.48*** (.19)
Adj R ²	.11	.12	.17
N	12 618	2 814	1 597
	Prioritera miljöskydd/-frågor (0–1)	Medlem i miljöorganisation, 2016–2017 (0–1)	
Logistiska regressioner	(iv)	(v)	
Vistelse i naturen¹			
Någon gång i månaden	.26* (.11)	.10 (.20)	
En eller flera gånger i veckan	.43*** (.10)	.53** (.18)	
Konstant (.23)	-1.48*** (.48)	-3.12***	
Pseudo R ²	.07	.08	
N	12 672	4 987	

Kommentar: ¹Som referenskategori används en sammanslagen kategori av de personer som uppger att de som mest varit ute i naturen 'någon gång i kvartalet' under de senaste 12 månaderna. I samtliga modeller görs kontroller för kön, ålder (4 kategorier), utbildning (4 kategorier), inkomst (1-5), subjektiv vänster-högerplacering (1-5), stadsområde (4 kategorier) samt ursprung (4 kategorier). Standardfel inom parentes. ***p<.001, **p<.01, *p<.05.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016–2020.

sambandet ligger bland annat forskning där miljöengagerade personer redogjort för ursprunget för sitt engagemang, och här framträder positiva naturupplevelser i barndomen som en betydelsefull källa (Chawla, 1999). Det är viktigt att understryka att de flesta studier enbart visar på svaga samband mellan naturkontakt, -upplevelse och miljöengagemang, och att en anledning till detta kan vara, vilket vi tidigare nämnt, den stora bredd av upplevelser, miljöer, motiv och varianter av aktiviteter som ryms inom begreppen natur och friluftsliv (Wolf-Watz m fl, 2014). Vidare kan vi även konstatera att det finns ett positivt samband mellan att vara ute i naturen och att vilja satsa mer på ett miljövänligt samhälle. Sambanden är svaga och tar vi dessutom de låga sambandens storlek i beaktande står det närmast klart att det inte finns någon substantiell skillnad mellan personer som nästan aldrig är ute i naturen och de som är ute nästan varje dag – det rör sig endast om några få decimaler på en fem- (2016) och sjugradig skala (2020). Att vara medlem i någon form av miljöorganisation kan också anses vara ett sätt att, åtminstone indirekt, värna om skyddet av miljön. Som ett sista led i vår analys av sambanden mellan att vistas i naturen och att prioritera miljöskydd visar modell (v) att personer som oftare är ute i naturen också tenderar att i större utsträckning vara medlemmar i just miljöorganisationer. Liksom i fallet att uppgäva miljön som viktigt samhällsproblem i Göteborg (modell iv) är skillnaderna mellan en person som sällan är i naturen (drygt 5 procent, eller omvandlat 1 på 20) med en person som ofta är i naturen (9 procent, eller knappt 1 på 10) små när det kommer till att vara medlem i en miljöorganisation.

Sammantaget pekar resultaten i tabell 3 mot att det i Göteborg verkar finnas ett samband mellan att vara ute i naturen och att på ett eller annat sätt också vilja värna om eller engagera sig i densamma, även om sambanden är svaga. I samtliga fall rör det sig dock om samband som kvarstår efter att ha kontrollerat för faktorer som utbildning och ideologisk orientering – faktorer som ofta står för en stor del av förklaringen till den varians som finns bland individers olika attityder och åsikter på miljöområdet (Harring m fl, 2017; Jönsson, 2021).

Avslutande kommentar

Göteborg har, som flera andra städer framsprungna där större flodmynningar möter kust, flera skiftande identiteter och anletsdrag. Hamnstaden. Bilstaden. Kunskapsstaden. Evenemangsstaden. Staden med det tveksamma men också framgångsrika samarbetsklimatet ("andan"). Den segregerade staden. Men också den gröna och blå staden, där de mest utmärkande karaktärsdragen är den varierande topografin, älven och havet. Från utsiktsplatser som Ramberget, Masthugget, Redbergsparken och Gårdstensbergen framträder en speciell blandning av vattendrag, trafikleder, trädbevuxna höjder och byggnader som klättrar upp från de leriga dalarna och ner för backarna igen. Som om Liseberg sprängt sina gränser och förlänat sin *espri* åt staden som helhet.

I det här kapitlet har vi lyft och diskuterat Göteborg som friluftsstad. I Covid19-tider, när bland annat Liseberg, Gamla Ullevi och Göteborgsoperan varit stängda eller haft kraftiga begränsningar vad gäller antal besökare, kan vi konstatera att det är landskapen som minner om det förindustriella Göteborg som tagit emot göteborgarna med öppen famn: Delsjöområdet, Vättlefjäll, Änggårdsbergen och Amundön. När pandemin satt begränsningar för människors resande och aktiviteter inomhus, och när promenader och korvgrillning i skog och mark blivit en av få okontroversiella tillflyktsorter, har investeringarna i det göteborgska friluftslandskapet återigen burit frukt. I linje med tidigare studier (Hansen m fl, 2021), så finner vi att friluftaktiviteten tycks ha ökat bland göteborgarna under pandemiåret 2020.

Göteborg är en utspridd stad där stora grönområden blandas med byggnader, transportinfrastruktur och industriområden. Vi finner att, denna brokiga stadsmiljö till trots, så skiljer sig inte göteborgarnas friluftsvanor nämnvärt från riksgenomsnittet. Dock finner vi skillnader mellan hur ofta boende i olika stadsdelar uppger att de bedriver friluftsliv. Även när det kommer till vardaglig naturkontakt påminns vi om skillnader i livsvillkor mellan olika stadsdelar. Dock krävs det fördjupade studier för att förstå vad dessa skillnader mellan friluftslivsutövning faktiskt betyder och i vilken utsträckning och på vilket sätt som det är ett problem. I kapitlet har vi också visat på samband, om än svaga sådana, mellan ”högaktiva” friluftslivsutövare och olika indikatorer på miljöintresse- och engagemang. Desto starkare är sambanden som vi påvisat mellan frekventa friluftsvanor och självskattad hälsa hos göteborgarna. Dock kan vi inte utifrån den här studien avgöra om man mår bättre av friluftsliv eller om det är så att människor som mår bra är mer benägna att ge sig ut i ”skog och mark”, i parker och vid stränder. Här kan det finnas bakomliggande förklaringsfaktorer som påverkar både ens subjektiva hälsa och friluftsvanor.

Avslutningsvis, friluftsliv och natur är positivt laddade begrepp, vilket skulle kunna bidra till att aktivitetsgraden överskattas. Det kan likaväl vara så att aktivitetsgraden ”underskattas”, då friluftsliv och natur är mångfacetterade begrepp, vilket skapar utmaningar när det kommer till att tolka vad människor faktiskt ser framför sig när de får frågor om naturvistelser. Var börjar och slutar ”naturen”, egentligen? Kanske är det så att de lite storslagna begreppen natur och friluftsliv inte riktigt fångar den mångfald av naturpräglade fritidssituationer som finns som en ständig möjlighet i en av ”världens grönaste städer”; när grillning på innegårdar ackompanjeras av tornseglare, när vårlökarna utmed cykelbanan i Allén blommar och när man finner stunds vila på skärgårdsbåtarnas soldäck. Eller när paraplyet vräks ut och ut in i ett snedställt höstregn, och med emfas trycks ned i närmsta papperskorg.

Noter

- ¹ <http://www.bbc.com/travel/story/20200223-is-gothenburg-europes-greenest-city> (senast nedladdat 2021-08-30).
- ² Se <https://goteborg.se/wps/portal/start/kultur-och-fritid/fritid-och-natur/friluftsliv-natur-och/naturomraden/naturomraden?uri=gbglnk%3Agbg.page.d277fa73-ed91-405c-918d-d0416dd4709e> (senast nedladdat 2021-08-30).
- ³ Dessa resultat redovisas endast i text.

Referenser

- Aftonbladet (2018). *Göteborg – världens fjärde grönaste stad*. Tillgänglig: <https://www.aftonbladet.se/lokala-nyheter/Xw10gr@ablokal>
- Bratman, N.G., B.C Anderson, G.M Berman m fl (2019). Nature and mental health: An ecosystem service perspective. *Science. Advances* 5.
- Fredman, P., R. Ankre & T. Chekalin (2019). Friluftsliv 2018. Nationell undersökning av svenska folkets friluftsvanor. Naturvårdsverket, RAPPORT 6887.
- Gable, M. (2020). *Is Gothenburg Europe's greenest city?* Tillgänglig: <http://www.bbc.com/travel/story/20200223-is-gothenburg-europes-greenest-city>
- Gentin, S. (2015). *Outdoor recreation and ethnicity: seen in a Danish adolescent perspective* Department of Geosciences and Natural Resource Management, Faculty of Science, University of Copenhagen: IGN PhD Thesis.
- Hallén, P. (2018). Upptäck Skatås. Roos & Tegner.
- Harring, N., C. Lundholm & T. Torbjörnsson (2017). Högre utbildning och miljöattityder. I Ulrika Andersson, U., Ohlsson, J., Oscarsson, H. & Oskarson, M. (Red.) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet, 2017, s. 505–514.
- Hartig, T. &., Peter Kahn Jr H. (2016). Living in cities, naturally. *Science* 352, s. 938–940.
- Hansen, A., J Arce Falla. & I. Lindborg (2021). Friluftslivet under coronapandemin – Kartläggning av friluftsvanor och vistelse i naturen under coronapandemin i Västra Götaland. *Mistra Sport & Outdoors*, Rapport 2021:1.
- Heynen, Nik, A. Perkins, Harrold & Parama Roy (2006). The political ecology of uneven urbangreen space the impact of political economy on race and ethnicity in producing environmental inequality in Milwaukee. *Urban Affairs Review*. 42, s. 3–25.
- Jönsson, E. (2021). *Miljö- och klimatopinion i Sverige 2020*. SOM-rapport 2021:34. Göteborg: SOM-institutet.
- Ordóñez-Barona, C. (2017). How different ethno-cultural groups value urban forests and its implications for managing urban nature in a multicultural landscape: A systematic review of the literature. *Urban Forestry and Urban Greening* 26, s. 65-77.

- Petersson Forsberg (2014). Swedish spatial planning: A blunt instrument for the protection of outdoor recreation. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism* 5 (6), s. 37-47.
- Pries, J. & M. Qviström (2021). The patchwork planning of a welfare landscape: reappraising the role of leisure planning in the Swedish welfare state, *Planning Perspectives*.
- Remme, R.P., H. Frumkin, A.D. Guerry m fl (2021). An ecosystem service perspective on urban nature, physical activity, and health. *PNAS* June 1, 2021, 118(22).
- Rosa, C.D. & S. Collado (2019). Experiences in nature and environmental attitudes and behaviors: Setting the ground for future research. *Frontiers in psychology*, 10, 763.
- Rutt, Rebecca Leigh & Marie Natalie Gulsrud (2016). Green justice in the city: A new agenda for urban green space research in Europe. *Urban Forestry & Urban Greening* 19, s. 123-127.
- SFS 2003:133.
- Sandell, K. & P. Fredman (2014). Populärt med promenader och strövtåg. I: Friluftsliv i förändring. *Studier från svenska upplevelselandskap*. Peter Fredman, Klas Sandell, Marie Stenseke (red). Carlsson, Stockholm.
- Sandell, K. & M. Svenning (2011). Allemansrätten och dess framtid. Utredning om allemansrätten. Naturvårdsverket.
- Sandell, K. & S. Sörlin (2008). *Friluftshistoria: från "hårdande friluftslif" till ekoturism och miljöpedagogik: teman i det svenska friluftslivets historia*. Carlsson, Stockholm.
- Shanahan, D.F., B.B. Lin., K.J. Gaston., B. Rush & R.A. Fuller (2014). Socio-economic inequalities in access to nature on public and private lands: A case study from Brisbane, Australia. *Landscape and Urban Planning*, 130, s. 14-23.
- Wolf-Watz, D., T. Beery, K. Sandell & J. Öhman (2014). Friluftsliv och miljö-engagemang. Sammankopplade men utan enkla samband: Friluftsliv i förändring. *Studier från svenska upplevelselandskap*. Peter Fredman, Klas Sandell, Marie Stenseke (red). Carlsson, Stockholm.
- Wolch, R.J., J. Byrne, J. & P. J. Newell (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. *Landscape and Urban planning*, 125, s. 234-244.